

מבצע "שומר החומות" ומבצע "עלות השחר" כרצף אסטרטגי אחד - תא"ל נמרוד אלוני

תא"ל נמרוד אלוני, מח"ט הצנחנים ומפקד אוגדת עזה לשעבר.

מבצע "עלות השחר" תוכנן ונוהל כהמשך של מבצע "שומר החומות", לא בשל הרצף הכרונולוגי אלא בשל ההחלטה המודעת שמדינת ישראל קיבלה בהליכה למהלך פתיחה יזום בהפתעה. החלטה זו נבעה מההבנה שמהלך מדויק מול ארגון הג'יהאד האסלאמי לצד התנהלות נכונה, הן צבאית והן אזרחית, מול החמאס יכולה להוות המשך והעצמה להישגי מבצע "שומר החומות". מכאן נבעה ההחלטה שניתן לצאת למערכה עוצמתית מחד, תוך חיזוק הרתיעה בקרב החמאס מכניסה למערכה מאידך. בחירות אחרות והתנהלות אחרת מצד ישראל היו יכולות להוביל למערכה ממושכת וכואבת יותר, לפגוע בהישגי "שומר החומות", לעצור את מהלכי חיזוק הכלכלה והרווחה ברצועה ולחזרת מצב קבוע של עימות בגבול וביישובי עוטף עזה.

מבוא

מבצע "עלות השחר" בראשית אוגוסט 2022 החל כיוזמה ישראלית לאיום מוחשי אשר שם ארגון הג'יהאד האסלאמי כלפי אזרחי ישראל. המבצע נמשך פחות מארבעה ימים ובמהלכו ביקש צה"ל לפגוע במטרות השייכות לארגון הג'יהאד האסלאמי (גא"פ) בלבד, תוך התעקשות לא לפגוע במטרות חמאס. כתוצאה מכך נפגעו עשרות בודדות בלבד של פעילי גא"פ ולא פגענו בצורה מאסיבית בתשתיות אזרחיות כפי שראינו במערכות קודמות (ובהן "שומר החומות" ו"צוק איתן"). אולם, החיבור בין הפעולה הטקטית של הפגיעה הפיזית באויב, לבין תכלית המערכה והתוצאות שלה הוא שגוי.

טענת המאמר היא שעלינו לנתח את מבצע "עלות השחר", כחלק ממערכה כוללת הן מול הגא"פ אך **בעיקר** למול ארגון החמאס. מבצע "עלות השחר" הוא

המשך של מבצע "שומר החומות" לא בשל הרצף הכרונולוגי אלא בשל **החלטה המודעת** שקיבלנו בהליכה למהלך פתיחה יזום בהפתעה. החלטה זו נבעה מההבנה שמהלך מדויק מול ארגון הגא"פ והתנהלות נכונה, הן צבאית והן אזרחית, מול החמאס יכולה להוות המשך והעצמה להישגי מבצע "שומר החומות". האופן בו נוהל המבצע הן מול הג'יהאד האסלאמי והן מול החמאס והישגיו מגלמים טענה זו. יתרה מכך, מבצע "עלות השחר" דומה ברבים ממאפייניו למבצע "חגורה שחורה" שגילם גם הוא יוזמה ישראלית, נפתח בתקיפה מפתיעה (סיכול בהא אבו אלעטא) וגם בו הושם דגש על בידול חמאס מכניסה למערכה. בבואנו לנתח את המציאות הביטחונית ברצועת עזה, נכון להסתכל על רצף זה שבין נובמבר 2019 לאוגוסט 2022.

ההתבוננות על ההקשר האסטרטגי על חשבון התבוננות מערכתית על "עלות השחר" כעומד בפני עצמו, יצרה את המערכה הייחודית כפי שזו התנהלה והובילה להישגיה כפי שאני מנתח אותם. כאשר הונח לפתחנו האיום של הג'יהאד האסלאמי, ניתחנו כי בידינו מספר חלופות אפשריות לפעולה, האפשרות אשר נבחרה והאופן בו הוצאה אל הפועל מגלמת את ראיית השלם האסטרטגי שבין שני המבצעים באופן מובהק.

לצד זאת עלינו לזכור כי שני המבצעים, בנפרד וביחד, אינם משנים את בעיות היסוד של רצועת עזה ושל יחסיה עם ישראל. שניהם מבצעים עם הגיון הרתעתי אשר בכוחו לייצר יציבות ולחזק את "קיר הברזל" מול אויבינו ברצועה, אך בשום אופן לא לפתור את "בעיית עזה" (ידעי ואורטל, 2013, עמ' 7-12).

מבצע "שומר החומות" כרקע לכניסה למבצע "עלות השחר"

הבנת האופן בו נכנסו "השחקנים" (ישראל והחמאס) למבצע "שומר החומות" חשובה להבנת הישגי המבצע, להבנת הלקחים שלמדו הצדדים מהמבצע ומהכניסה אליו ומכאן להבנת הגורמים אשר השפיעו הן על ישראל והן על החמאס בתהליכי קבלת ההחלטות טרם ובמהלך מבצע "עלות השחר". בתקופה אשר קדמה לפתיחת מבצע "שומר החומות" (ביום ה'10/5/2021) התפתחו אירועי אלימות בירושלים סביב שער שכם ושכונת שיח' ג'ראח, בין משטרת ישראל וערביי מזרח ירושלים. אירועים אלו לובו על ידי תנועת החמאס מרצועת עזה אשר לקחה בהם חלק פעיל על ידי ירי רקטות לעבר דרום הארץ, הפרחת בלוני תבערה לעבר יישובי העוטף והפגנות אלימות על גדר הגבול ביום ובלילה. שיאה של התגרות זו של חמאס בירי רקטות לעבר ירושלים במהלך "מצעד הדגלים" ובעקבותיה החלטת ממשלת ישראל לצאת למבצע רחב (הראל, 2022).

במישור הפוליטי הפנים – פלסטיני, יחיא סינוואר, מנהיג החמאס, כמעט והפסיד בבחירות הפנימיות להנהגת התנועה ונזקק לסבב בחירות נוסף על מנת לזכות, אך ברוב דחוק. סינוואר הופתע וביטחונו העצמי נפגע. "כמעט הפסד" זה סימן לסינוואר כי ייתכן והתנהלותו מול ישראל לא הביאה אותו מהר מספיק ליעדיו השלטוניים. לכך התווסף ביטול הבחירות ברשות הפלסטינית כגורם לחץ

נוסף על החמאס לפעול. בנוסף, תקופה ארוכה לפני כן חש סינוואר כי תהליך ה"הסדרה" מול ישראל לא מתקדם. לקראת סוף שנת 2020 גבר הלחץ בסביבתו של סינוואר סביב אי מימוש השלבים הנוספים בשיקום הכלכלי, לחץ אשר הוביל לפגיעה במעמדו. נקודה כלכלית-אזרחית זו חשובה ביותר גם להבנת שיקולי חמאס סביב מבצע "עלות השחר".

כ־3 שבועות לפני פתיחת "שומר החומות" ירה החמאס, בשילוב ארגונים נוספים, מטח רקטות גדול מהרגיל (ליל שבת ה־26/4). ישראל הגיבה למטח זה באופן מתון בשל הרצון למקד את מאמציה בפתרון החיכוכים בירושלים. חמאס פירשה תגובה זו כרתיעה של ישראל מעימות וכהרגלה שאבה מכך ביטחון. המרכיב האחרון של הרקע ל"שומר החומות" היה שישראל נמצאה בשיאה של מערכת בחירות נוספת, דבר אשר הוסיף לניתוח (השגוי) של החמאס לפיו ישראל נרתעה מעימות בעת ההיא.

מסיבות אלו ואחרות (אותן לא אפרט) ומניתוח התנהלות הזרוע הצבאית בשעות הראשונות אני מעריך כי תנועת החמאס לא רצתה ולא נערכה למלחמה. חמאס העריכה כי ישראל תכיל את ירי הרקטות לכיוון ירושלים. זאת ועוד, בידי חמאס כלים יעילים נוספים לפתיחה במלחמה פרט לירי רקטות ארוכות טווח ובראשם פשיטות החטיפה וירי טילי נ"ט. הבחירה שלא לשלבם בירי הרקטות מעידה על בחירה מודעת של דרך פעולה אשר בעיני חמאס נתפסה מתחת לרף המלחמה עם ישראל. כאשר מחליטה ישראל להפוך את "אירוע הרקטות" למערכה רחבה, נתפסת חמאס מופתעת ולא מוכנה וזו אחת הסיבות לחוסר הצלחתה לממש הישגים צבאיים משמעותיים במהלך המבצע כולו ולתחושת הכישלון והצורך בבנייה מחדש של יכולותיה הצבאיות. לצד זאת עלינו לזכור את הישגה של חמאס בגיוס ערביי ישראל למאבק בישראל (הנקי, 2022, עמ' 10). הישג זה חשוב מאוד שיילמד ויילקח בחשבון במערכות הבאות. עם זאת, דווקא בשל הישג זה בולטת בעיני עוד יותר בחירתה של חמאס שלא לקחת חלק פעיל באירועי "שובר הגלים" ובוודאי כפי שאציג ב"עלות השחר".

רקע זה חשוב על מנת להבין את המצב המנטלי בו נמצאת החמאס לפני ובמהלך "עלות השחר".

הישגי מבצע "שומר החומות" הם בראש ובראשונה חוסר הצלחתה הצבאית של חמאס בניהול המערכה. לצד פגיעה משמעותית בפעילי חמאס ובמערכים חיוניים (ברעם ופרל פינקל, 2021, עמ' 8), לא הצליחה הזרוע הצבאית לממש פשיטות לשטח ישראל בכלל וזאת למרות ניסיונות רבים. המערכים ההתקפיים האחרים, גם הם לא נוחלים הצלחה. תוצאות אלו מחזקות את ההבנה של חוסר התוחלת במערכה שאינה ייזומה. תהליך בניין הכוח עצמו, הנובע מכך, מהווה גורם נוסף המרתיע את חמאס מליזום מערכה עד אשר יושלם. קבוצת ההישגים השנייה, קשורה בהחלטות אשר מקבלת הנהגת החמאס בזמן שגרה. הן באשר להפעלת כוח למול ישראל והן באשר לשימור הרגיעה הכללית למול ישראל (בכלל, ובמרחב הגבול בפרט).

ששהעשר החודשים אשר חלפו מסיום המבצע היו שקטים מאוד למול רצועת עזה. שקט אשר התבטא בכך שאין שריפות במרחב העוטף כפי שהורגלנו בשנים שחלפו, אין הפגנות במרחב הגדר וחמאס לא יורה רקטות, אפילו לא בתגובה לאירועים בעקבותיהם נהג לירות בעבר. בנוסף, לא יוזם חמאס פיגועים כנגד כוחותינו במרחב הגבול. זאת ועוד, בשנה וחצי שחלפה מאז המבצע פעלה חמאס באגרסיביות לרסן כל פעילות של ארגונים סוררים ממרחב הרצועה לעבר ישראל על מנת למנוע מצב של הסלמה אשר תוביל למערכה נוספת מול ישראל.

במקרים המעטים בהם בכל זאת נורו רקטות על ידי ארגונים אחרים ובראשם הגא"פ, הרי שחמאס הפעילה כוחות ריסון במטרה לעצור ולטפל בחוליות הירי, הכבידה את ידה על פעילי הג'יהאד ו"הכילה" את תקיפות התגובה הישראליות גם כשאלו הלכו והחריפו וכללו נכסים חיוניים לחמאס. שיאו של ריסון זה הגיע בסוף מרץ 2022 ובמהלך תקופת "שובר גלים" שאחריו. תקופת יום האדמה והרמדאן עברה בשקט מוחלט מצידה של חמאס ברצועת עזה. חמאס מיקדה את מאמציה בהבערת השטח ביהודה ושומרון (ללא הצלחה אמיתית מצידה), ובמקביל ריסנה בנחישות (מעצרים אלימים, הכאת עצורים, מעצר חוליות שטרם ביצעו ירי ועוד) ניסיונות של הג'יהאד האסלאמי לגרור את הרצועה לפעולה אקטיבית כמו זו שלפני "שומר החומות".

דווקא לאור אירועי שנה קודמת והציפייה במזרח ירושלים וביהודה ושומרון, בולטת רתיעתה של חמאס מלהיגרר לכל סוג של הפעלת כוח מהרצועה. הצריבה של חמאס מהניתוח השגוי של הסבלנות הישראלית במאי 2021 מביא אותה להחלטה לבלום כל הפעלת כוח מתוך חשש מקריאה שגויה של הצד הישראלי וכניסה למערכה שלא ביוזמתה. רתיעה זו מהיגררות לכל סוג של עימות עם ישראל מוצאת את ביטויה גם במרחב הגבול ובמהלך תקופה זו משלימים באוגדת עזה מספר מהלכים חשובים לשיפור היציבה במרחב הגבול, בחישוף מרחב ה'פרימטר' (מרחב ביטחוני מיוחד בתוך שטח הרצועה) ואכיפתו, בהפעלת טנקים לראשונה במרחב ה'פרימטר' ופעולות נוספות לייצוב וארגון מרחב הגבול. גם פעולות האוגדה למול החקלאים במרחב הגבול, אשר נענו בעבר בתגובה חמאסית, עברו הפעם בשקט מלא. הישגים אלו מחוזקים על ידי מדיניות ישראלית אזרחית המאפשרת תחילתו של שיקום ברצועה והחייאה של הכלכלה העזתית. מדיניות זו היא גם מאפשר חשוב וגם כלי המשמש כגורם מרתיע אשר מסייע להרחיק עימות.

במהלך השנה האחרונה חזר תשלום כספי הפקידים של חמאס (המענק הקטארי) אחרי חמישה חודשים של עצירתו המוחלטת, פעולה שהיתה כמו "אוויר לנשימה" לרחוב העזתי. החלו פעולות לשיקום מרחבים שנהרסו במבצע, ניתנו הקלות משמעותיות ורחבות מבעבר לכניסה ויציאה של סחורות מהרצועה, דבר אשר מסייע לעסקים הקטנים ולשוק העבודה המוגבל ממילא. אולם השינוי החשוב והמהדהד ביותר היה מתן 15,000 היתרי עבודה בישראל אשר מפרנסים כ-300,000 אנשים באופן ישיר ותורמים לכלכלה, אך בעיקר לתחושת הגאווה והתקווה של עזתים רבים. יכולתנו לאפשר מהלכים אזרחיים-כלכליים אלו נשענת הן על

תחושת הכישלון הצבאית והן על חולשתה הפוליטית של החמאס ושל סינוואר, והיא מהווה גורם מרתיע נוסף ועוצמתי לצידו של האיום הצבאי וחוסר מוכנותה של חמאס להיכנס למערכה נוספת כל עוד היא אינה ערוכה צבאית. זאת ועוד, הרי שככל שבעזה מתרגלים למצב זה, היכולת לוותר עליו ולהחזיר מצב לאחור מאותגרת.

הבנת המציאות הביטחונית מול רצועת עזה בשנה שאחרי "שומר החומות" חיונית להבנת ההקשר לקבלת ההחלטות אשר מלווה אותנו בדרך למבצע "עלות השחר" ובמהלכו. החיבור שבין המבצעים הוא החיבור שבין תוצאות המבצע הראשון ("שומר החומות") כפי שאנחנו מבינים אותו וכפי שהצגתי עד כה, לבין זיהוי ההזדמנות שהונחה בפנינו (על ידי הגי'האד האסלאמי) לחזק ולהעצים מגמות אלו. החיבור בין המבצעים כפי שיוצג בהמשך מגולם יותר מהכול בויתורים אשר עשינו בשיטת הפעולה. ויתורים אשר עיקרם פגיעה בפחות פעילי ג'יהאד אסלאמי מכפי שיכולנו, וזאת על מנת לשרת את הרעיון האסטרטגי הרחב יותר של השארת חמאס מחוץ למערכה והנגזרות של מצב זה על המציאות הביטחונית ביום שאחרי סיום המבצע הצבאי. ההבנה שזה מה שניסינו להשיג היא בלב הניתוח של מבצע "עלות השחר", כיום כשלושה חודשים מסיומו וכמובן בעתיד כאשר הישגיו יעמדו למבחן מתמשך.

מימין: אלוף פד"ים, אליעזר טולדנו, הרמטכ"ל, אביב כוכבי, ראש הממשלה, יאיר לפיד, ושר הביטחון, בני גנץ, (צילום: אריאל חרמוני, משרד הביטחון).

ניתוח מבצע "עלות השחר"

את מבצע "עלות השחר" (להלן, "המבצע") נכון לבחון משלוש נקודות מבט. הראשונה היא הישראלית. ישראל בחרה לפתוח באופן יזום מבין מספר דרכי פעולה אפשריות אשר עמדו לרשותה וחרף סיכונים משמעותיים מאוד הן ברמה המערכתית ובעיקר ברמה האסטרטגית. נקודת המבט השנייה היא הישגי המבצע מול ארגון הג'יהאד האסלאמי, הן ההנהגה הפנים־רצועתית והן זו הנמצאת על הציר ביירות־דמשק־טהרן. והשלישית והחשובה לעניין מאמר זה היא הישגי המבצע למול ארגון החמאס, הן כארגון צבאי והן כשליט ברצועת עזה ויחסיו עם האוכלוסייה.

פעולות הצד הישראלי

ניתוח קבלת ההחלטות בצד הישראלי באשר לדרך הפעולה הנבחרת העקרונית ובאשר לאופן ניהול המבצע לאורכו חיוני על מנת להבין את הטענה לפיה, מדינת ישראל יצאה למבצע לא מתוך התבוננות על ארגון הג'יהאד האסלאמי כיעד למבצע אלא מתוך ראיית ההשפעה שתהיה למבצע זה על מצבה האסטרטגי מול רצועת עזה ומול תנועת החמאס כשולטת בה. הפגיעה בארגון הגא'פ היא תוצאה חשובה אך שנייה בסדר החשיבות ומכאן טענת המשכיות למבצע "שומר החומות".

מבצע "עלות השחר" מתחיל ביום שישי ה־5/8, אך ראשיתו בארבעה ימי חירום לאחר איום אשר הניח הגא'פ לירי טילי נ"ט כלפי מטרות ישראליות, צבאיות ואזרחיות (לברס, 2022). מצב זה הציב בפנינו דילמה כיצד לפעול, כאשר מחד טרם התממש האיום ולא נורתה אף ירייה ומאידך האיום מוחשי ואמין. ניתחנו שבידי ישראל חמש דרכי פעולה אפשריות:

- **הראשונה** היתה שלא לעשות דבר מתוך נטילת סיכון שמפקדי המרחבים בגא'פ לא יממשו את כוונתם. בחירה באפשרות זו מורידה את הסיכון למלחמה רחבה ברצועה מול החמאס, אך להערכתנו באותו הזמן מדובר היה בסיכון לא סביר בעוד האיום נראה מוחשי.
- האפשרות **השנייה** היתה לחשוף בפניי החמאס והנהגת הג'יהאד את הכוונה למימוש האיום מתוך תקווה שזה יוביל לשיבוש המתווה. אפשרות זו טמנה בחובה סיכון מודיעיני, כמו גם דחייתה של הבעיה במקום **הפיכתה להזדמנות**.
- האפשרות **השלישית** היתה לבודד את גזרת הפעולה על מנת להקטין את האיום ולתקוף באופן ממוקד את חוליות הירי על מנת להסיר את האיום המייד. הרעיון נדחה משום שהערכנו שתקיפה שכזו תביא לכל הפחות למערכה מול הגא'פ אך ללא ההישגים אותם אפשר להשיג בפתיחה רחבה כבר בהתחלה. חשבנו שאם נכון להיכנס למבצע מוגבל, אז עדיף לממש את המירב בתחילתו לפני שהאויב מסתגל ונעלם.
- האפשרות **הרביעית** היתה לצאת למערכה רחבה ברצועת עזה למול ארגון החמאס והגא'פ לצידו, זאת מתוך ראיית החמאס כריבון וכאחראי לנעשה בתוך ומרצועת עזה. אפשרות זו תואמת לדרך הפעולה המקובלת במרבית

האירועים של ירי הרקטות של הגא"פ בשנים האחרונות בהם נקבעה ומומשה מדיניות לפיה תוקפים את הריבון ברצועת עזה ולא מאפשרים הפרדה בין חמאס ל"סוררים". אפשרות זו נשקלה אולם נפסלה מהסיבות אשר אפרט מיד.

- האפשרות **החמישית** היתה לצאת למערכה מוגבלת מול הג'יהאד האסלאמי בלבד, במהלך פתיחה מפתיעה, תוך השקעת מאמץ ניכר להשאיר את החמאס והאוכלוסייה העזתית מחוץ למערכה ככל הניתן (הימנעות מפגיעה בבלתי מעורבים ובפעילי חמאס). זו האפשרות אשר נבחרה.

ראשית ההחלטה **בדילמה באשר לתוחלת הפתיחה במערכה**, והאם יש במערכה הרתעתית בעת הזו כדי לשפר את מצבנו או להרע. מתוך הערכתנו שאי נקיטת פעולה כלשהי מהווה סיכון גדול מדי ולא מחושב בהתבסס על המודיעין שבידינו ובהינתן כפי שנוכחנו לראות כי הגא"פ צובר ביטחון מהחזקת העוטף במצב חירום הגענו למסקנה כי עלינו **לפעול בצורה התקפית**.

השיקולים אשר הנחו אותנו היו כי מבצע מול הגא"פ בלבד מבטיח מערכה קצרה יותר ועם פחות נפגעים ונזק בצד הישראלי מאשר מלחמה מול חמאס וגא"פ ביחד. זאת, חרף הידיעה שהבחירה לפעול ממוקד מאוד ולהימנע (באופן קיצוני כמעט) מפגיעה בבלתי מעורבים ובוודאי בפעילי חמאס, מנעה מאיתנו למקסם את ההישג הטקטי הן זה שבפתיחת המבצע והן בימים הבאים (בסיומו של המבצע נהרגו 20 פעילי אויב מאומתים. זהו לכל הדעות מספר קטן). אך בחירה זו, השאירה לחמאס כל הזמן את האפשרות הציבורית שלא להתערב. כל עוד "הרצועה" לא סובלת מישראל, אפשר לתת לג'יהאד האסלאמי להתכתש עם ישראל לבדו.

המבצע נפתח במכה מקדימה מארבע סיבות: מיקסום פגיעה באויב וצמצום יכולת התגובה שלו עד אשר יימצאו כוחותינו בהיערכות החירום שלהם. הנחתת מכה מוראלית על האויב אשר תשפיע הן על המשך המבצע והן על התנהלותו במצבי מתיחות עתידיים. להשפיע על החמאס ואולי אף על מעגלים רחבים יותר של ישראל, באופן אשר משדר כי ישראל מוכנה ליזום עימות צבאי ולשלם מחיר. ולבסוף, לתת לחמאס מרחב התלבטות כדי שיהיה לה את הזמן לחשוב אם ברצונה להיגרר למלחמה. כניסה למלחמה בהידרדרות תאפשר לחמאס לגבש עמדה מראש ואולי אף לאיים על ישראל ובכך "לסנדל" את עצמה להמשך.

מהם הסיכונים שבבחירה זו?

הסיכון העיקרי הינו שהחמאס תבחר או תיאלץ להצטרף למערכה מול ישראל. הסיכון נחלק לזה אשר ברמה המערכתית ובו מערכה מול חמאס טומנת בחובה סיכון גדול יותר בנפגעים ובנזק מאשר מערכה מול הגא"פ בלבד ובנוסף הרי ש"ביזבזנו" הזדמנות לפגוע בחמאס במכת פתיחה. אולם הסיכון הגדול ביותר נמצא ברמה האסטרטגית ונוגע בעובדה שארגון הג'יהאד האסלאמי הקטן והחלש באופן יחסי, יצליח לגרור את החמאס לצידו למלחמה בישראל, אשר לחמאס לא היה בה כל עניין או יוזמה (דקל, 2022).

מצב זה עשוי היה לייצר "כדור שלג" של השפעות שליליות לעתיד. היגררות החמאס אחרי הגא"פ למערכה מול ישראל יביא לעלייה בביטחון העצמי ובתעוזה של הגא"פ ביכולתו לאתגר את ישראל. מערכה שכזו אשר בה בסופו של דבר נגררנו אליה כתוצאה מניתוח שגוי של החמאס, תוביל לפגיעה בחופש הפעולה הישראלי מול הגא"פ בנפרד, מתוך חשש עתידי להיגררות למערכה מול החמאס. זאת ועוד הרי שהיא תגלם היחלשות החמאס ברצועת עזה אל מול הגייהאד האסלאמי וארגונים אחרים בשגרה ותחזק את מוכנותם לאתגר את הריסון שחמאס מפעילה מולם. זאת, לצד עלייה באהדה הציבורית כלפי הגא"פ הן ברצועה והן ביהודה ושומרון, כארגון אשר מוכן להילחם בישראל וכמי שנותן את הטון ולא רק ברמה ההצהרתית.

מערכה מול החמאס תגרור בעקבותיה עצירה (ככל הנראה לזמן ממושך, ולו בשל דעת הקהל הישראלית) של התהליך החיובי אשר החל לאחר "שומר החומות", של עלייה במסחר אל ומרצועת עזה וכמובן היתרי העבודה והאפקט החיובי שיצרו להרגעת השטח ברצועת עזה ואשר בלט כאמור בהשפעתו החיובית במהלך "שובר הגלים" עד עצם כתיבת שורות אלו.

הערכתנו בפיקוד הדרום היתה שאם נצליח לשמור את רף הנפגעים הבלתי מעורבים ברצועת עזה נמוך באופן יחסי ולהימנע מפגיעה "גסה" בפעילי חמאס, הרי שתנועת החמאס תבחר שלא להיגרר אחרי הגא"פ ולא להצטרף למערכה. מצב זה הוגדר על ידינו כהישג המיטבי למול היעד האסטרטגי של שיפור המצב הביטחוני מול רצועת עזה.

הערכה זו נשענה על חמישה יסודות:

- היסוד הראשון הינו הבנת מיקומה של חמאס בתהליך השיקום הצבאי מאז "שומר החומות" והצורך שלה לבנות את כוחה.
- היסוד השני הוא הערכת ההישג האמיתי ממבצע "שומר החומות" ועומק תחושת הפגיעה והכישלון החמאסי ממערכה זו (בשונה ממה שניסה סינוואר להציג או ממה שחלק מכלי התקשורת הישראלית ניסו להציג או לפרש כהבנתם את תוצאות המערכה), ומכאן גם רתיעת חמאס מכניסה נוספת למערכה בכלל ובוודאי כזו שניטלה ממנה היוזמה בפתירתה.
- היסוד השלישי מתבסס על הבנת ההקשר הפוליטי הפנימי ברצועת עזה ואצל סינוואר באופן אישי. כמי שכמעט הפסיד את הבחירות הקודמות וכמי שבעיני הציבור אין לו "מנדט" לעצור את התקווה שהשיקום ובליבו היתרי העבודה בישראל מביאים.
- היסוד הרביעי מתבסס על הבנתה של החמאס, בדיוק כמונו, כי הצטרפותה למערכה משרתת אך ורק את הגייהאד האסלאמי ומחלישה אותה ביחס אליו.
- היסוד החמישי הינו העובדה הפשוטה שחמאס פעלה לרסן את הגא"פ, טרם פתיחת המבצע, ואלה בתורם התעלמו מאזהרותיה.

באשר לניהול המבצע עצמו, הרי שהכוונה של הדרג האסטרטגי, לפיה ישראל השיגה פגיעה משמעותית בארגון כבר בתחילת המבצע ואינה רוצה לתת לחמאס

סיבה להיכנס לקרב, היתה ברורה ושירתה את קבלת ההחלטות ממפקד האוגדה ועד לאחרון מפקדי הטנקים בחזית. כתוצאה מפעולה מדודה ומרוסנת זו בהפעלת הכוח (התנסות שונה בתכלית מהפעלת האש ב"שומר החומות", כמקרה להשוואה) השגנו תוצאות טקטיות פחותות יחסית לפוטנציאל שהיה בידינו, אך **מומשה במלואה כוונת הדרג האסטרטגי** באשר ליעדי המבצע מול תנועת החמאס ולאור ראיית המערכה השלמה.

הישגי מבצע "עלות השחר"

הישגי המבצע ברמה האסטרטגית אינם סכום הנפגעים בצד האויב או כמות היכולות הקרביות אשר נלקחו ממנו וגם לא ההשוואה מול כמות הנפגעים והנזק בצד הישראלי. הישגי המבצע קשורים למצב הביטחוני מול רצועת עזה בעקבות וכהשפעה של המבצע הצבאי. כפי שציינתי בפתיחה, הרי שנכון לנתח את מבצע "עלות השחר" כרכיב נוסף בחיזוק הישגי מבצע "שומר החומות" ובעיקר למול תנועת החמאס.

מול ארגון הג'יהאד האסלאמי (גא"פ) ניתן למנות מספר הישגים משמעותיים:

- את **ההישג הראשון** אכנה: "כגודל הציפייה כך גודל הנפילה" – הגא"פ "טיפס על עץ" גבוה מאוד ולבסוף אכזב בתוצאות שהשיג את עצמו ואת כלל השחקנים שצפו בו מהצד.
- **ההישג השני** הינו הפגיעה בשני מפקדי המרחבים (תייסיר ג'עברי וחי'אלד מנצור) הוותיקים והדומיננטיים אשר פגעה ביכולת הפיקוד והשליטה של הארגון, ביכולתו להשתקם אחרי המבצע, ובעיקר היוותה פגיעה מוראלית בארגון כולו.
- **ההישג השלישי**, הוא הפגיעה בעמדות השמירה המאוישות לאורך הגבול, אשר היוותה פגיעה תודעתית משמעותית, הרבה יותר מערכה הקרבי. העובדה

שפעילי הארגון הרשו לעצמם לפעול בשאננות ומתוך זלזול בצד הישראלי ושילמו על כך במכת הפתיחה, פגעה בפעילי השטח ובתמיכה בהם הרבה מעבר לפגיעה הפיזית בכ־8 פעילים זוטרים יחסית.

- **ההישג הרביעי** הוא הנוק הציבורי לארגון הגא"פ. הרקטות של הארגון אשר פגעו והרגו עשרות אזרחים עזתים, פגעו בתמיכה הציבורית בארגון באופן אשר לדעתי ישפיע הן על בניין הכוח של הארגון והן על הפעלת הכוח בעימותים הבאים.

- **ההישג החמישי**, שנגע לרמה המערכתית, היה מניעת כל הישג התקפי מארגון הגא"פ במהלך כל ימי המבצע. העובדה שאין לארגון בסופו של המבצע שום דבר להציג כהישג בעימות מול "הענק" הישראלי מאפילה אפילו על הפגיעה בבכירים או בפעילים הצבאיים. בסופו של חשבון (שהארגון עושה עם עצמו, שהחמאס עושה עם הגא"פ ושהציבור עושה איתו) אין שום הישג באמצעותו אפשר להסביר למה היה שווה להיכנס להרפתקה זו.

- **ההישג השישי**, שנגע לרמה האסטרטגית, בא לידי ביטוי בבחירה של החמאס שלא להתערב, לא באופן ישיר ולא בצורה עקיפה כלשהי. העובדה שזה מתרחש שוב, אחרי שזה קרה במבצע "חגורה שחורה" וגם ב"חווות החיות" (נובמבר 2019 ומרץ 2020, בהתאמה) ולאחר שבמערכה האחרונה, "שומר החומות", הגא"פ נלחם לצד החמאס, מבהירה לגא"פ באופן המשמעותי ביותר שאירועי 2019-2020 אינם החרגי ובאם הגא"פ יבחר לפעול לבדו הוא יושאר לגורלו למול ישראל ולא יצליח לגרור את החמאס פנימה. הישגי המבצע מול הגא"פ חשובים בהיותו הארגון ה"סורר" בשנים האחרונות, אולם ההישגים מול החמאס הם אלו אשר מעצימים את המבצע ואת הישגי "שומר החומות".

ההישג המשמעותי ביותר מול **תנועת החמאס** הוא העובדה הפשוטה שלא רק שחמאס עמדה מהצד ולרגע לא שקלה אם להצטרף לקרב גם כאשר נפגעו אנשיה וגם כאשר נפגעו אזרחים בלתי מעורבים, אלא שכבר במהלך המבצע עסקה חמאס בניסיונות לפתוח את המעברים לכניסה ויציאה של סחורות. עם סיום המבצע חזרו מבחינת החמאס החיים למסלולם הרגיל והתנועה עסקה בשימור המצב האזרחי-כלכלי כפי שהיה לפני המבצע. זאת ועוד, הרי שאנו רואים מיד לאחר המבצע ועד לימים אלו רמת ריסון גבוהה מאוד שהחמאס אוכפת הן במרחב הגבול והן למול הארגונים האחרים ברצועה.

בשונה מאירועים קודמים הצלחנו להרחיב את חופש הפעולה הישראלי תוך שאנו תוקפים בעוצמה ברצועת עזה ופוגעים בארגון הגא"פ, (ואף בבלתי מעורבים) וזאת כמהלך פתיחה יזום ולא כתוצאה מפיגוע כנגדנו. למרות זאת חמאס לא התערבה ואפילו לא עברה למצב חירום צבאי. מצב זה בו יש לגיטימציה לישראל לפעול בעוצמה בשטח הרצועה ללא כל פעולה צבאית מקדימה מצד מי מארגוני הטרור הוא הישג משמעותי והוא תוצאה ישירה של הישגי מבצע "שומר החומות" והתקופה שלאחריו אותה תיארתי קודם. מימוש חופש פעולה זה מחזק עוד יותר את עוצמתו להמשך. במהלך המבצע ולאחריו זכתה חמאס לתמיכה ציבורית גלויה

בשל בחירתה שלא להתערב. מצב זה הוא לתנועה כחרב פיפיות שכן הוא מעמיס על כתפי התנועה עול נוסף בבחירתה בעתיד לצאת לעימות והצורך להתחשב בדעת הקהל המקומית. ומבחינתנו מהווה גורם מרסן נוסף המסייע ליציבות מול רצועת עזה.

חמאס צפתה מהצד בעוצמה הישראלית אשר באה לידי ביטוי הן בנכונות הישראלית להיכנס למערכה ביוזמתה, הן ביכולתה של ישראל להפתיע (גם חמאס הופתעה ממכת הפתיחה) והן כמובן מהפעלת האש המדויקת. יש בכך משום תזכורת לחמאס את "שומר החומות" ושיחזור ההרתעה הצבאית (פרל פינקל, 2022). בנוסף, ראתה חמאס את השפעת סגירת המעברים ועצירת הפועלים לראשונה מאז פתיחתם באוקטובר 2021. "הדגמה" זו לצד הכעס המקומי על הגייהאד האסלאמי שגרם לכך, מחזקת את המוטיבציה של חמאס לשמור על השקט.

ההישג החמישי הוא דו־כיווני. מצד אחד חמאס מקבלת את הגא"פ אחרי המבצע כארגון מוחלש ומובס, עם שני מפקדי מרחבים חדשים ועם ידיעה ברורה שלא רק שהארגון הלך רחוק מדי אלא גם עם תזכורת שאל להם להיגרר לעימות עם ישראל שכן חמאס ללא תתערב. מצב עניינים זה מחזק את משילות חמאס ברצועה (אנחנו רואים זאת מתממש הלכה למעשה בימים אלו ממש ובדגש על מרחב הגבול). אך מצד שני גם מחליש משמעותית את האיומים על ישראל בשגרה מצד ה"סוררים". בשנים האחרונות הפיגועים כנגד כוחות צה"ל במרחב הגבול בוצעו בעיקר על ידי ארגון הגייהאד האסלאמי. תוצאות מבצע "עלות השחר" מקלות על חמאס את העבודה ומחזקות את היותו הארגון הדומיננטי ברצועה אך בו בעת מחזקות את ישראל ומשפרות את מצבנו הביטחוני בכלל ובמרחב הגבול בפרט.

סיכום

מתוך הסתכלות על הישגי מבצע "עלות השחר" הרי שהמבצע חיזק את המגמה שראינו בשנה שלפניו. מגמה לפיה החמאס מרסנת את הגא"פ וארגונים אחרים ונמנעת מלהפעיל כוח בעצמה כעניין שבשגרה. אנו עדים בימים אלו לשקט מוחלט מכיוון רצועת עזה הן למול עלייה חריפה בפיגועים ביהודה ושומרון ובתסיסה הכללית בציבור הפלסטיני באיו"ש והן בריסון החיכוך היוס־יומי אליו הורגלנו בעבר במרחב הגבול. ריסון זה נובע בראש ובראשונה מתוך החשש להיגרר למצב של מלחמה עם ישראל בלי שחמאס התכוונה לכך מתוך ניתוח שגוי של הצד הישראלי או כתוצאה מפיגוע "מוצלח מדי" אשר ידליק את האש מחדש. חמאס נוהגת כמי שנכווה ברותחין וכעת נוהר בצוננים. הריסון נובע גם מתוך רצון החמאס לחזק את עצמה פוליטית ברצועה, להפנות מאמצים לעידוד פעילות טרור מחוץ לשטח הרצועה (איו"ש וחמאס חו"ל) ולאפשר את המשך שיקום הרצועה הן של הזרוע הצבאית (לאור לקחי "שומר החומות") והן של הכלכלה העזתית ממנה חמאס מרוויחה גם ממיסים וגם פוליטית בתמיכת האוכלוסייה המשוועת למעט רווחה (שויצר, 2022).

מבצע "עלות השחר" היווה מבחן להישגי "שומר החומות" אך גם חיזק הישגים אלו. ניתוח פשטני וטקטי בלבד של המבצע מול הגא"פ ושקלול תוצאותיו הפיזיות מפספס לחלוטין הן את הכוונה איתה ניגשנו למבצע והן את האופן בו נוהל המבצע לאורכו.

כפי שהראיתי היו בידי ישראל מספר דרכי פעולה וניתן היה לבחור שלא לפתוח במערכה בעת הזו. ההבנה שניתן לצאת למערכה עוצמתית מחד, תוך השארת החמאס מחוץ למערכה מאידך, פתחה הזדמנות לנטרל את הגורם הבעייתי בעת הזו הוא הגא"פ ובה בעת לחזק אצל החמאס את הרתיעה מכניסה למערכה ממגוון השיקולים אשר פורטו. הזמן אשר במהלכו בנינו את התוכנית המבצעית (מיום שני ועד שישי) סייע ביצירת התנאים הן להפתעת הגייה האד האסלאמי והן לבניית הלגיטימציה לפעולה בקרב כלל השחקנים. מתוך ההבנה שבכוחנו להעצים את הישגי מבצע "שומר החומות" אל מול תנועת החמאס השולטת ברצועה, ניגשנו לרעיון המבצעי אותו הצגתי. הבחירות שעשתה ישראל לקראת מהלך הפתיחה והאופן בו בחרנו את מטרותינו במהלך המבצע הן שאפשרו לממש רעיון אסטרטגי זה. בעוד שבחירות אחרות והתנהלות אחרת היו יכולות לא רק להזיק ברמה הפיזית (מערכה ממושכת יותר וכואבת יותר) אלא בעיקר לפגוע בהישגי "שומר החומות", לעצור את מהלכי הכלכלה והרווחה ברצועה ולהחזירנו למצב קבוע של עימות בגבול וביישובי עוטף עזה (בלונים, הפגנות, רקטות ופיגועים). ועוד הערה לסיום, כתמיד ראינו את כוחם של יוזמה ותחבולה בהישגי מבצע צבאי ועל רוח הגייסות ואת ערכן של פעולות צבאיות יזומות ומוצלחות על כושר הרתעתנו (דיין, 1955, עמ' 51; עמ' 21).

רשימת מקורות

- ברעם, אמיר ופרל פינקל, גל (אוגוסט 2021). "רף פצ"ן – לחשל את החרב". **מערכות**, גיליון 491, עמ' 15-8.
- דיון, משה (5 בספטמבר 1955 ; 14 בספטמבר 1955). "פעולות צבאיות בימי שלום". **במחנה**, עמ' 51 ; 2-1.
- דקל, אודי, (7 באוגוסט 2022). "'עלות השחר' – אסטרטגיית כניסה מוצלחת, נדרשת אסטרטגיית יציאה". **מבט על**. גיליון 1628. המכון למחקרי ביטחון לאומי.
- הנקין, יגיל (ינואר 2022). "'אם יקרה פעם נוספת': מאורעות מבצע 'שומר החומות' כמקרה של לחימה היברידית". **מערכות**, גיליון 492, עמ' 15-8.
- הראל, עמוס (27 במאי 2022). "כשהמתח בשטחים ומצעד הדגלים נפגשים, נוצרים תנאים לסערה מושלמת". **הארץ**.
- ידעי, תמיר ואורטל, ערן (ינואר 2013). "פרדיגמת סבבי ההרתעה – דפוס אסטרטגי ודוקטרינה במבוי סתום". **עשתונות**, גיליון 1, המכללה לביטחון לאומי.
- לברס, טל (12 באוגוסט 2002). "לצד טפיחות השכם העצמיות המוצדקות, המבצע בעזה מעורר כמה תהיות". **מעריב**.
- פרל פינקל, גל (17 באוגוסט 2022). "מחשבות על 'עלות השחר' – סכנת ההצלחה". **מרכז דדו**.
- שויצר, יורם (6 באוגוסט 2022). "המבצע בעזה מנקודת המבט של חמאס, חזבאללה ואיראן". **המכון למחקרי ביטחון לאומי**.